

Тема 8. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття.

Національно-визвольна війна – війна українського народу проти польського панування під проводом гетьмана Б.Хмельницького, яка тривала протягом 1648-1657рр.

Загальна характеристика Національно-визвольної війни	
Період	1648—1657 рр.
Мета	Звільнити Україну з-під влади Речі Посполитої, згодом — сформувати власну українську державу
Причини	1.Економічні: • посилення кріпосного гніту (поширення фільваркової системи, збільшення тривалості панщини до 6 днів на тиждень); • погіршення становища міщан через свавілля польської адміністрації (православні ремісники та купці зазнавали дискримінації через свої релігійні переконання); • Прагнення польської шляхти та магнатів заволодіти козацькими землями у пониззі Дніпра і створити там фільварки. 2. Політичні: • відсутність української державності (згідно з умовами Люблінської унії Литва передавала Польщі контроль над укр. землями, які не мали у складі РП автономії, не кажучи про незалежність) • крайнє обмеження прав козацтва на самоврядування (1638р. – польський сейм видав « Ординацію Війська Запорозького» - див. попередню тему) • нерівність у правовому і політичному становищі української православної шляхти. 3. Національно-релігійні: • утиски православ'я, братств і братських шкіл; • поширення церковної унії; • політика спольщення населення (полонізація).
Причини	
Характер	Антифеодальний (проти кріпацтва), національно-визвольний (за утворення власної укр. держави)
Рушійні сили	Козацтво, селянство, міщани, дрібна шляхта та православне духовництво
Провідник	Богдан Хмельницький
Привід	Особиста образа, завдана Б.Хмельницькому польським шляхтичем Д.Чаплинським, який зі своїми слугами здійснив напад на маєток Б.Хмельницького у Суботові. Звернення Б.Хмельницького до короля у пошуках

	справедливості не дало бажаних результатів. Тому Б.Хмельницький, взявши із собою старшого сина Тимофія, поїхав на Січ з тим, щоб підняти повстання проти поляків.
--	---

Перебіг НВВ (точні дати подій можна не заучувати, тільки місяць і рік, без числа)

Дата	Подія	Результати
Січень-лютий 1648р.	Підготовка до війни	1. Хмельницький добився підтримки козаків і був обраний гетьманом. 2. Закупівля зброї, пороху, переговори про підтримку з реєстровцями. 3. Укладення союзу з Кримським ханством (хан Іслам-Гірей III), щоб отримати додаткові кінні загони та не воювати на 2 фронти.
19 квітня — 6 травня 1648 р.	Битва в урочищі Жовті Води	Розгром польських військ козаками
15—16 травня 1648 р.	Битва під Корсунем	Розгром польських військ козаками
11—13 вересня 1648 р.	Битва під Пилявцями	Нищівний розгром польської армії козаками, війська Хмельницького пішли в похід на Західну Україну
27 вересня — 16 жовтня 1648 р.	Облога Львова	Козаки спочатку обложили місто, а потім відступили, узявши викуп
28 жовтня — 14 листопада 1648 р.	Облога Замостя (етнічні польські землі)	1. БХ прийняв рішення про повернення до Києва, оскільки військо було виснажене) - Перемир'я з Польщею (без юридичного оформлення) 2. Триумфальний в'їзд Б. Хмельницького до Києва (23 грудня 1648 р.). Там він виголосив програму розбудови самостійної соборної (до складу увійдуть усі етнічні укр. землі) держави.
1649 р.	Збаразько-Зборівська кампанія	1. Облога м. Збаража 2. Битва під Зборовим, під час якої кримський хан уклав з поляками договір про перемир'я, отримавши від короля гроші та право брати ясир (полонених). БХ був змушений іти на переговори з поляками і укласти Зборівський мир. 3. Зборівський договір • Влада гетьмана поширювалася на Київське, Брацлавське та Чернігівське воєводства • Реєстр-40 тис. • Державні посади на цій території займають українці • Повна амністія учасникам НВВ

1650р.	Перший Молдавський похід	1. Мета: змусити молдавського господаря Василя Лупула відмовитися від укладення союзу з Річчю Посполитою 2. Татарсько-казацькі війська зайняли столицю Молдавії Ясси. 3. В.Лупул уклав союз з БХ і зобов'язався видати свою дочку Розанду заміж за Тимофія Хмельницького (укласти династичний шлюб)
Червень—липень 1651 р.	Битва під Берестечком	1. Наймасштабніша за кількістю учасників битва НВВ. 2. Козацьке військо зазнали поразки через зраду хана. 3. У найвідповідальніший момент битви татари покинули поле бою. БХ поїхав вслід за ними, щоб умовити Іслам-Гірея III повернути війська на поле бою. Татари захопили БХ у полон і утримували його деякий час. 4. Козаки кілька днів тримали оборону, яку очолив вінницький полковник Іван Богун. Козаки пішли на прорив оточення, намагаючись переправитися через річку Пляшівку. Частина вийшла з оточення, частина загинула (до 10 тис.) 5. БХ був змушений укласти з РП Білоцерківський договір, не вигідний для Війська Запорозького: • Територія, контрольована козаками – тільки Київське воєводство • Реєстр – 20 тис. осіб • БХ розриває союз з Кримом • Козацьку старшину і полковників затверджує король • Амністія для учасників НВВ • Польські феодали повертаються до своїх маєтків 6. Василь Лупул, скориставшись поразкою козаків, розірвав союз з БХ.
22—23 травня 1652 р.	Битва під Батогом (гора на Брацлавщині)	1.Поразка польських військ, реванш за Берестечко 2. Частина козацького війська на чолі з Тимошем Хмельницьким вирушила у другий молдавський похід
Липень 1652-вересень 1653 рр.	Другий Молдавський похід	1. Мета: змусити В.Лупула відновити молдавсько-український союз та укласти шлюб між Тимофієм Хмельницьким і Розандою 2. Шлюб був укладений, союз відновлений 3. Козацьке військо допомогло Василю Лупулу повернути трон, втрачений ним під час боротьби з конкурентом за владу 4. Під час спільного походу молдавських та козацьких військ проти Валахії та Трансильванії біля фортеці Сучава Т.Хмельницького було поранено і він помер від рани.

11 жовтня — 5 грудня 1653 р.	Облога Жванця (фортеця на півдні Поділля)	1. Татарсько-козацьке військо обложило поляків у м. Жванці. Поляки відчували значну нестачу продовольства і води. 2. Кримський хан уклав з поляками Кам'янецький договір про припинення бойових дій. 3. БХ був змушений укласти з поляками перемир'я на умовах Зборівського договору.
------------------------------	---	--

Січень 1654р.	Козацька рада у Переяславі	1. На порядку денному стояло питання про вибір союзника: Московське царство чи Османська імперія? 2. Було прийняте рішення про військово-політичний союз з Москвою (договір не підписувався) 3. БХ і старшина присягнули на вірність царю, царська делегація на чолі з боярином В.Бутурліним це робити відмовилася. 4. Не всі козаки та представники козацької старшини позитивно поставилися до ідеї союзу, деякі полки примусили до присяги силою.
Березень 1654р.	Підписання Березневих статей	1. Поїздка укр. делегації до Москви і підписання там договору про протекторат (захист) Московського царства над Гетьманщиною. 2. Умови статей: • Визнавалася зверхність московського царя над Військом Запорозьким • Повністю зберегалося козацьке самоврядування • Реєстр – 60 тис. • Україна має право на самостійну зовнішню політику, крім відносин з РП та Османською імп. • Спільні бойові дії проти РП та Кримського ханства • Україна сплачує кошти за військову допомогу
Січень 1655р.	Охматівська битва	1. Отримала назву «битва на Дрижиполі», оскільки відбувалася в умовах дуже низьких температур. 2. Закінчилася перемогою козаків

1656р.	Віленське перемир'я	1. Було укладене між Москвою та РП 2. Передбачало припинення війни та спільні бойові дії проти Швеції 3. БХ про угоду ніхто не інформував. Оскільки Моск. Царство вийшло з війни, БХ був змушений шукати нових союзників.
Жовтень 1656р.	Укладення союзу зі Швецією та Трансильванією (Семигородом)	Союз, спрямований проти РП
Січень 1657р.	Похід козацького корпусу на чолі з полковником А.Ждановичем проти РП	1. Козаки діяли у союзі з трансільванським (угорським) князем Юрієм (Дьєрдем) Ракоці. 2. Укр. – транс. Війська захопили Галичину та частину Польщі 3. Угорці зазнали поразки 4. Корпус А.Ждановича був змушений повернутися назад
Серпень 1657р.	Смерть БХ у Чигирині	Закінчення НВВ

Наслідки НВВ:

I. Формування Української козацької держави

Політичний устрій

- Офіційна назва – Військо Запорозьке (Гетьманщина), столиця - Чигирин
- Політична влада належала гетьману та козацькій старшині.
- Територією Гетьманщини були землі, завойовані українськими військами (змінювалася у залежності від договору, Зборівський чи Білоцерківський діяв).
- Політико-адміністративний устрій складався з полків, що поділялися на сотні.
- Право й судочинство ґрунтувалися на нормах звичаєвого, козацького, маґдебурзького права, Литовських статутах. Польське законодавство не діяло
- Українське військо налічувало до 300 тис. осіб

Зовнішні відносини

- Україна підтримувала дипломатичні відносини з МЦ, Кримським ханством, Туреччиною, Річчю Посполитою, Молдавським князівством, Трансильванією; Гетьманщину визнали Венеція, Волощина, Швеція тощо

II. Зміни в соціальній структурі та суспільних відносинах:

- Звільнення селян від кріпацтва
- Припинення дискримінації укр. міщанства
- Зникнення польської шляхти й магнатів
- Елітою укр. суспільства стала козацька старшина
- Посилилася роль православної церкви, вона стала державною
- **Показання** частини селян і міщан – їхній перехід до козацького стану під час НВВ.

•

Персоналії :Іван Богун, Богдан Хмельницький

